

Kazimieras GARŠVA

(Lietuvių kalbos institutas, Lietuva)

DABARTINĖS UŽRIBIO LIETUVIŲ ŠNEKTOS IR DIEVENIŠKIŲ ŠNEKTA

Pagal programą „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje“¹ surinkti nauji duomenys iš užribio (periferinių) lietuvių šnektų, esančių už Lietuvos Respublikos ribų. Jų padėtis palyginta su kalbiniu požiūriu panašioje padėtyje atsidūrusia Dieveniškių-Poškonių šnekta. Iš prieš 70 metų gyvavusių daugiau kaip 30 užribio lietuvių šnektų iki šiol išliko tik pusė (Aknystos, Subačiaus, Daugpilio, Kraslavos, Apso, Kamojų, Gervėčių, Ramaškonių, Nočios, Rodūnios, Pelesos, Pervalko, Azierkų, Seinų, Punsko šnektos).

Išlikusios užribio lietuvių šnektos yra dviejų tipų:

- 1) kuriose yra nuolatos veikiančios lietuviškos mokyklos, sekmadieninės mokyklos, fakultatyvai (Aknysta, Daugpilis, Apsas, Gervėčiai, Rodūnia, Pelesa, Seinai, Punksas),
- 2) kurios baigia nykti (Subačius, Kraslava, Kamojys, Ramaškonys, Nočia, Pervalkas, Azierkai).

Kai kuriose šių šnektų liko tik po vieną vyriausio amžiaus pateikėją (Kraslava, Ramaškonys, Nočia), išlaikiusį tradicinę šnektą. Nočios šnektos pateikėja gyvena nebe gimtinėje, o toliau nuo jos (Lydoje).

Gimtosios lietuvių šnektos vartojimas Dieveniškių parapijoje niekada nebuvo nutrūkęs: šią šnektą daugiau ar mažiau tebemoka ne tik suaugę žmonės, bet ir jaunimas, kai kurie vaikai. Kiti gyventojai vartoja lietuvių bendrinę kalbą ar gudų paprastąją šnektą. Pagal gyventojų skaičių, mokančių tradicinę tarmę, Dieveniškių šnekta eitų po Punsko, Seinų, Gervėčių, Pelesos šnektų.

Dieveniškių šnekta yra labiausiai panaši į dabar nebevertojamą Lazūnų šnektą (30 km. į pietus nuo Dieveniškių). Čia praeina vilniškių ir pietų aukštaičių tarmių skiriamoji riba. Dieveniškių šnekte yra daugiau pozicijų, kuriose kietinami priebalsiai. Tai galėtų rodyti, jog apie Dieveniškės su slavų kalbomis buvo kontaktauta ilgiau negu Lazūnų šnekte. Prie Dieveniškių išlaikyti priešdėliai *ažu-*, *in-*, *pa-* (*indiec* „įdėti“, *panudziuvo* „nudziuvo“), daugiskaitos galininko galūnė *-mu* (plg. *mažimu* „mažiems“), adesyvas, daug dialektizmų (*dangstis* „stogas“, *medžias* „miškas“, *niekočia* „gelda“ ir t. t.). Daug jų paskelbta „Dieveniškių šnektos žodyne“ (1, 2. t.).

Reikia imtis veiksmingesnių darbų Lietuvos Respublikoje esančiai Dieveniškių šnektai išsaugoti.

¹ „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ (projekto kodas Nr. VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-028)